

Luleå Tekniska Universitet
Institutionen för språk och litteratur
KSP425, Uppsats, 5 p.
VT 2004

Povel Ramels Nya Ord

En studie ur ett grammatiskt och ett semantiskt perspektiv

Björn Jakobsson
G18a

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Bakgrund	3
Tidigare forskning	4
Syfte	5
Material och Metod	5
Sammansättningar substantiv + substantiv	6
Sammansättningar adjektiv + substantiv	9
Sammansättningar verb imperativ + substantiv	10
Sammansättningar preposition + verb som blir substantiv genom avledning.....	10
Sammansättning förstärkande förled + adjektiv.....	11
Suffix – substantivbildande –a	11
Adjektiv blir substantiv genom avledning	12
Substantiv blir adjektiv genom avledning.....	12
Substantiv blir verb presens particip genom avledning	13
Att låta ord från en ordklass kompareras enligt en annan ordklass regler.	14
Förvrängningar i folketytologisk stil.....	15
Sammanfattning	16
Diskussion	16
Källförteckning.....	17

Inledning

Eftersom jag alltid har lagt märke till och lockats av den lekfulla och uppfinningsrika sidan av språket, är det inte så konstigt att jag som många andra beundrar Povel Ramels sätt att använda språket generellt, och i synnerhet hans sätt att använda sig av nya ordsammansättningar. Likafullt har det inte gjorts många ingående studier i vad Povel Ramel egentligen gör när han presenterar nya ordskapelser i sina verk. Även om det finns mycket skrivet om artisten Povel Ramel, så är just denna sida av honom – ordlekaren och ordskaparen – ett tämligen utforskat område.

Bakgrund

Språket förändras ständigt. Nya ord tillkommer och gamla ord faller ur bruk. Antingen finns det inte längre något behov av dem, eller så används ett nytt ord för att beskriva samma sak. Den främsta orsaken till detta är att språket speglar verkligheten och ”när verkligheten och vår syn på den förändras, förändras också språket”¹. Men även om nya ord bildas så är sätten som de bildas på inte nya. De bildas genom sammansättning, avledning eller förkortning². När nya ord inte blir så pass uppmärksammade att de hamnar i Pelle Holms *Bevingade Ord* eller samlingar av det slaget, är det inte särskilt ofta som ett nytt ords skapare är bekant för allmänheten. Povel Ramel har dock skapat åtskilliga nya begrepp och ord, genom att använda sig av existerande ord och forma om dem, antingen genom någon form av sammansättning av olika ord eller tillägg av avledningsprefix. Han har också använt sig av existerande ord där han bytt ordklassstillhörighet genom att komparera ord ur en ordklass medelst användning av en annan ordklass kompareringsregler. Det är dock inte bara ur en grammatisk synvinkel som Povel Ramels ord kan studeras. Den semantiska aspekten är också av betydelse, och den semantiska tolkningen av Povel Ramels ord bygger ofta på metaforer, varvid det kan vara lämpligt att fastslå hur man skall definiera vad som är en metafor:

M. (Gr. 'transference') is a trope, or figurative expression, in which a word or phrase is shifted from its normal uses to a context where it evokes new meanings. When the ordinary meaning of a word is at odds with the context, we tend to seek relevant features of the word and the situation that will reveal the intended meaning³

Tilläggas kan att en metafor vid närmare studie oftast är ologisk i sin karaktär och uppbyggnad.

¹ Liljestränd, Birger (1993) *Så Bildas Orden. Handbok i Ordbildning*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-04922-6, s. 7.

² Liljestränd (1993)

³ *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* (19??) Alex Preminger & T. V. F. Brogan (red.). New York: Princeton. ISBN 0-691-03271-8, s. 762.

Tidigare forskning

Myggans Nöjeslexikon konstaterar att Povel Ramel är en: ”portalfigur inom svensk underhållning”⁴, samt att: ”Namnet Ramel står för förnyelse: av radiounderhållning, av krogunderhållning, av musikfilm och av den folkliga konstart som kallas schlagerskrivande”⁵. Det kan tilläggas att Ramel är en språklig förnyare. Han använder språket skickligt och elegant, samtidigt som han genom att ignorera språkets fastslagna regler, på ett stundtals grammatiskt elastiskt sätt och stundtals rent anarkistiskt tillvägagångssätt.

De flesta språkliga nyskapelser som Ramel har producerat har varit tillkomna för att passa in i ett musikaliskt sammanhang, vilket inte gör det självklart att studera dem utan att beakta musiken, vilket Ramel själv har betonat: ” ... för stämningens och känslans skull måste man ha musiken till. Att bara läsa texten blir att gå köksvägen”⁶. Ramel själv är med andra ord motståndare till att man synar texterna under lupp utan att ta hänsyn till den musik texten är skapad för. Sammanhanget mellan text och musik är också en av de viktigaste orsakerna till att språkliga nyskapelser har framkommit, eftersom det ibland är nödvändigt att ta sig språkliga friheter för att få texten att passa ihop med rytmen och melodin. Dessutom är det musikaliska hantverket ofta så skickligt genomfört att texten kan glida förbi obemärkt, eller som författaren Göran Palm har formulerat det:

Povel Ramel som ordhittare och språkmagiker är lätt att upptäcka men ändå märkvärdigt svårt att riktigt få syn på, för de melodier han samtidigt skapar är ofta så medryckande att de egenartade språkfynderna ständigt glider en ur händerna. Efteråt har man ett allmänt upplivat intryck av att en ordekvilibrant varit i farten, för i motsats till Lundell textar Ramel förebildligt tydligt, men bara dom små små detaljerna som gör’et stannar i regel bara kvar en sekund per styck och vill liksom inte låta sig fångas.⁷

Denna uppenbara lust att leka med ord förmades enligt honom själv redan som barn: ”Jag fabricerade konstiga uttryck till det mesta och de flesta på den tiden. Fantasinamn som nu sitter fastetsade i mitt minne, till föga nytta. De har följt mig, förföljt mig, pusslat och irriterat mig hela min levnad”⁸. Att försöka beskriva hur denna ordskapande process går till låter sig knappast göras, även om försök har gjorts av beundrare som författaren Göran Palm:

Man kan också fundera på vad det är Povel Ramel egentligen gör med orden. Han tittar mycket noga på dem, så mycket är klart, och redan detta är mycket sällan förekommande i vår funktionsinriktade värld. Han tittar på dem med samma misstroga förväntan som hos oss brukar

⁴ Ericson, Uno Myggan (1992) *Myggans Nöjeslexikon, Band 12*. Höganäs: Bra Böcker. ISBN 91-7752-270-2, s. 173.

⁵ Ericson (1992), s. 173.

⁶ Guillou, Jan och Jan Håkan Dahlström (1979) *Artister*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-1-791652-6, s. 137.

⁷ Palm, Göran (1986) ’Povel Ramel i Tabellform’. Artikel i häfte som medföljer LP-boxen *Ramels Delikatesser* Knäppupp BUM-4, s. 6.

⁸ Ramel, Povel (1992b) *Följ Mej Bakåt Vägen*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-7263-041-8, s. 75.

förbehållas saker som katten har släpat in. Sedan petar han på dem, just som om de vore saker eller levande varelser, vilket de kanske är, vänder på dem, prövar hur de känns i munnen, lägger dem bredvid något annat ord, gärna bredvid ett helt annat ord, som limpa bredvid lampa, låter orden para sig – och strax har de framfört ett alldeles nytt ord.⁹

Palms beskrivning av Ramels ordlekande passar bra ihop med Ramels egen beskrivning av hur han som sysslolös ung inkallad ordonnans börjar leka med ord som han tycker passar ihop:

Jag skrev 'ordonnansen' på pappret. Så skrev jag 'Nansen', därpå 'ordonnansen Nansen', därpå 'ordonnansen Nansens nonsens'. Efter 'ordonnansen Nansens nonsens anses –' körde jag fast. Vad kunde den anses vara? Så ändrade jag till 'ansar' och meningen gav sig själv: 'ordonnansen Nansen ansar orden'.¹⁰

Povel Ramel brukar som i ovanstående fall syna orden noggrant och försöka ta reda på vad man kan göra med dem och vilka möjligheter orden har.

Syfte

Denna uppsats syfte är att studera Povel Ramels egna ordsammansättningar och bearbetningar av ord ur två synvinklar: en grammatisk och en semantisk, för att se hur orden har skapats och hur de kan tolkas.

Material och Metod

Orden som kommer att studeras i denna uppsats är hämtade både från Povel Ramels sångtexter och hans skönlitterära verk. För att få hjälp med att kunna fastställa den grammatiska aspekten av hur orden har bildats har jag främst använt mig av Birger Liljestrands *Så Bildas Orden*. Efter att ha gått igenom allt material av Povel Ramel som funnits tillhanda, har jag skrivit ned samtliga ord som är relevanta för mitt syfte. Jag har klassificerat orden och placerat dem i de grammatiska grupper där de hör hemma, och valt ut vilka få ord som skall belysas och beskrivas i den här uppsatsen. Uppdelningen har blivit sådan att den största gruppen ord är de som består av sammansättningar med substantiv i förled och efterled. För att bringa lite ordning i den stora gruppen har jag valt att dela in orden i två grupper. Den ena gruppen består av ord vars betydelse är logiskt giltig, d.v.s. resonemanget bakom ordets betydelse går att föreställa sig, och den andra gruppen ord har en mer ologisk karaktär. Denna uppdelning och tolkning av vad som är logiskt och ologiskt är naturligtvis högst personlig, men för att bringa ordning och få överblick över de olika substantivsammansättningarna, finns denna uppdelning med. Även exempel på ord med nya och tidigare inte använda avledningssuffix kommer att tas upp, liksom exempel på ord i en

⁹ Palm (1986), s. 7.

¹⁰ Ramel (1992b), s. 262.

ordklass som kompareras som om de skulle tillhöra en annan ordklass. Slutligen kommer även Povel Ramels hemmagjorda sammansättningar i folketytologisk stil att studeras.

Sammansättningar substantiv + substantiv

I det svenska språket är de flesta nybildade ord sammansättningar, och av dem är de flesta sammansättningar med två led. Oftast är bägge dessa led s.k. rotmorfem, d.v.s. de har någon form av grundbetydelse och kan självständigt bilda ord. Det är det sista ledet som bestämmer vilken ordklass ordet tillhör, så om det sista ledet är ett rotmorfem som är t.ex. substantiv, så är ordet ett substantiv. Orden kan även bildas av rotmorfem och någon form av affix, som i sin tur visar vilken ordklass ordet tillhör. Sammansättningarna kan också bestå av tre eller flera led, men ju fler led ett ord innehar, desto svårare blir det att förstå ordets betydelse¹¹. Sammansättningar kan ha komprimerande funktioner, då en hel sats eller en kortare fras kan ombildas till ett sammansatt ord. De flesta tvåledade sammansättningarna som består av två substantiv går att forma om till fraser: ”Frasen *hus av trä* eller satsen *hus som är byggt av trä* komprimeras normalt till *trähus*”¹². I detta exempel så blir det sammansatta ordet enkelt att förstå, även om sammansättningar av detta slag kan leda till att sammansättningen kan få en tvetydig betydelse.

Till att börja med visar en genomgång av Povel Ramels nyskapade ord, att tvåledade sammansättningar av substantiv är den vanligaste formen av nyskapelser. Vissa av dessa nyskapade ord kan sägas ha en betydelse som är logisk, samtidigt som vissa nyskapade sammansättningar får en betydelse som är ologisk eller bisarr. De mer ologiska exemplen kan ofta sägas bestå av ordled som inte har någon form av naturligt förhållande till varandra. Denna uppdelning som förekommer här är naturligtvis öppen för åtskilliga tolkningar och åsikter om vilka begrepp som är logiskt trovärdiga eller inte, men för att kunna dela substantivsammansättningarna så används denna uppdelning i alla fall. Exempel på sammansättningar som beskriver föreställningar som har eller kan ses som logiskt giltiga är: *tummelduns*, *ansjovisrap*, *byråkratfnöske*, *noskon*, *prasselfaktor*. *Tummelduns* används i sången *Måste Vägen Till Curaçao gynga så*, och en anledning till att inleda studien av Ramels ordskapelser med detta ord är att Ramel själv har förklarat begreppets betydelse: ”Tummelduns: Detta ljud orsakas av oförsiktiga och onyktra tumlare, vilka titt och tätt dunsar

¹¹ Liljestränd (1993)

¹² Liljestränd (1993), s. 34.

mot skrovet på jakt efter födan, *gunås*¹³. Povel Ramel tyckte själv att ordets uppdykande i refrängen, där det bildar rimpar med ordet *uns* i raden före, krävde en förklaring. Dessutom så utgör *tummel* bestämningsledet och kommer från ordet *tumlare*, vilket gör att ordet egentligen borde vara *tumlarduns*, om man skall följa reglerna för hur man sätter samman substantiv: ”Om man sätter samman ett rotmorfem med ett annat eller flera bildas en sammansättning: ficka + lampa + batteri = ficklampsbatteri. Batteri kan kallas huvudled och ficklampsbestämningsled¹⁴. Ramel utgår felaktigt från att *tummel* skulle vara singularform för *tumlare*, men det är bara ett exempel på de gånger som han ignorerar grammatiska regler, eller snarare skapar egna regler i sitt ordlekande. Det vanligaste är dock att han följer sammansättningsreglerna.

Ordet *ansjovisrap* är också en sammansättning av två substantiv som beskriver en giltig föreställning, d.v.s. den blir giltig om man tolkar det på det sätt som avses i sången *Varför är det Ingen Is till Punschen*: ” ... stängde sitt jättegap, kring en ansjovisrap¹⁵. Om förtäring av ansjovis ger vissa individer gaser, så kan dessa ta sig i uttryck av en ansjovisrap. Bakgrunden till ordet är logisk, vilket gör att ordet också får en giltig betydelse. *Noskon* används i sången *Rymdraketvalsen*: ”Trygg i dess (=raketens) noskon vid sin ratt sitter resenären¹⁶. Noskonen är alltså den del av rymdraketen där föraren sitter. Själva spetsen, som metaforiskt brukar kallas nos på flygplan, p.g.a. dess utskjutande karaktär i fronten, ges här bilden av att vara konformad – därav uttrycket.

Det är inte bara i sina sångtexter som Povel Ramel använder sig av nya sammansatta ord. I sina memoarböcker har även ett antal nya ord som beskriver giltiga föreställningar använts. *Prasselfaktor* är en sådan sammansättning som Ramel kan stå som upphovsman för, och ordet i sig beskriver en mätbar benägenhet hos tunt papper: ”Papper kom det också, ett antal kontrakt oftast gällande framträdanden på skånska festplatser och tivolin, otydligt utskrivna och irriterande lövtunna, med hög prasselfaktor¹⁷. *Prasselfaktor* är ett abstrakt begrepp, och ett annat abstrakt sammansatt ord som består av substantiv i bägge delar är ordet *byråkratfnöske*. Ordet kommer sig av att byråkrater anses vara torra, och att fnöske allmänt är känt som något torrt – vilket alltså innebär att två ord som metaforiskt refererar till torrhet

¹³ Ramel, Povel (1992a) *Förflerade Lingonben. Samlade Texter av Povel Ramel*. Stockholm: T. Fischer & CO. ISBN 91-7054-675-4, s. 196.

¹⁴ Liljestränd (1993), s. 24.

¹⁵ Ramel (1992a), s. 280.

¹⁶ Ramel (1992a), s. 127.

¹⁷ Ramel, Povel (1999) *Som Om Inget Hade Hänt*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-1-300737-8, s. 26.

sätts ihop. Dessutom finns det allmänt använda idiomet *torr som fnöske*, men Ramel formar ett ord av frasen: ”... kunde jag läsa sedan jag blåst bort byråkratfnösket”¹⁸. Här har Ramel format ett abstrakt ord som beskriver en benägenhet hos texter skrivna på s.k. byråkratsvenska. Han använder sig av en allmänt bekant och använd liknelse, vilket gör att ordet blir lätt att föreställa sig, vilket i sin tur gör att det kan räknas in till de logiskt giltiga begreppen som tas upp här.

Den andra formen av sammansatta substantiv är de vars logik brister, t.ex. *kråksparksgalopp*, *gengasparfym*, *muthallon*, *avskedsbett*. Dessa begrepp tilltalar fantasin i större grad, eftersom de trots bristande logik ändå med lite fantasi kan förmås bli konkreta. I dessa fall har ordens beståndsdelar ingen naturlig koppling till varandra, men Ramel sätter ihop dem ändå. Ordet *Kråksparksgalopp* förekommer i sången *Birth of the Gammeldans*, och beskriver en form av vild dans: ”Allt blir till en häxdans från Orsa till Morsa, virvlande i kråksparksgalopp”¹⁹. Här sätter Ramel samman ordet *galopp*, som kan betyda en form av dans, även om det oftast betyder hästens snabbaste gångart, med ordet *kråkspark*, som betyder en sorts prydnadssöm²⁰. Det finns ingen dans som heter *kråksparksgalopp*, men ordet i sig kan tolkas som namnet på en existerande dans. Det är ologiskt, men inte helt igenom omöjligt, och detsamma gäller sammansättningen *gengasparfym* som lanseras i sången *Gift (skilsmässoversion)*: ”Min gengasparfym kanske lockar till sniff!”²¹. *Gengasparfym* är i texten en form av mordvapen, som det tänkta offret förväntas lukta på eftersom *gengas* är giftigt. Men samtidigt bildar sammansättningen en metafor för något som inte kan vara något väldoftande (vilket ordet *parfym* oftast hänvisa till), eftersom ordet *gengas* (åtminstone för äldre generationer) är känt för att stå för något giftigt och hälsovådligt – och därmed inte något som man förväntas göra parfym av. Sammansättningen är inte logisk, även om det inte är alldeles omöjligt att någon skulle kunna sätta sig och tillverka parfym av *gengas*. Ordet *Muthallon* används i novellen *Hemma hos lille Huno*, vilket är en av flera noveller om lille Huno som ingår i Ramels bok *Min galna hage*. Novellerna om lille Huno är för övrigt fyllda av nya sammansättningar av substantiv, och vad beträffar ordet *muthallon*, så är det helt enkelt geléhallon som används för att muta familjens folkilskne raggvar Bofast, efter att denne hade jagat in hela familjen i badrummet²². Som är fallet med de andra orden i detta stycke, så har ordets beståndsdelar

¹⁸ Ramel (1999), s. 19.

¹⁹ Ramel (1992a), s. 243.

²⁰ Malmström, Sten och Iréne Györki (1980) *Bonniers Svenska Ordbok*. Stockholm: Bonniers.

²¹ Ramel (1992a), s. 93.

²² Ramel, Povel (1986a) *Min Galna Hage*. Stockholm: Wahlström & Widstrand. ISBN 91-46-15303-9.

ingen naturlig koppling till varandra, men om man använder *geléhallon* för att muta någon, så kan de betecknas som *muthallon*. Förledet *mut(a)-* avser användningsområdet för dessa geléhallon, och använder man någonting för att muta någon, så kan det göra detsamma vad som används, bara det fyller sitt syfte. Visserligen kan ordet *muta* även tolkas som ett substantiv, men den initiala associationen vid uppdelningen av ord ledde till att den här placeras bland verben. Det sista ordet som tas upp i detta avsnitt är *avskedsbett*, vilket leder tankarna till ord som *avskedskyss* eller *avskedskram*. Ramel använder sig av sammansättningen i sången *De Stackars Cirkusdjuren*: ”Lejonhannen gav domptörn ett sista avskedsbett”²³. En lejonhane skulle knappast utdela en ömsint avskedskyss till sin domptör, utan det är mer troligt att lejonet skulle utföra någon form av våldsam handling med avsikten att ta avsked. Alltså fungerar ordet *avskedsbett* som lejonets metafor för människans avskedskram eller avskedskyss. Eftersom beståndsdelarna *avsked* och *bett* inte vanligtvis brukar användas tillsammans så ger ordet samma intryck som de ovan nämnda, d.v.s. de är ologiska, men ändå inte omöjliga, och dessa sammansättningar följer reglerna som bestämmer hur man sätter ihop ord.

Sammansättningar adjektiv + substantiv

Även om den vanligaste formen av nominal sammansättning är den där båda led är substantiv, kan förledet även vara av annan ordklass. Ordet förblir ett substantiv så länge som efterledet är ett substantiv. Povel Ramel har även gjort sammansättningar där förledet inte är substantiv, och ett exempel på hur han har använt ett adjektiv som förled är *tacksamarbete*: ”... jag har uttalat mig på färgglada mappar om det stimulerande tacksamarbetet med Wenche...”²⁴. Här kombinerar Ramel två tvåledade ord, där efterledet (-sam) i det första ordet (*tacksam*), som är ett adjektiv, är det samma som förledet (*sam-*) i det andra ordet (*samarbete*) som är ett substantiv. Likt de flesta av Ramels nyskapelser så krävs ingen noggrann semantisk förklaring, eftersom det i det sammanhang orden används oftast är uppenbart vad Ramel menar – här menar han ett samarbete (med Wenche Myhre) som var så lustfyllt och stimulerande att han vill poängtera sin tacksamhet över att ha fått vara med om det.

²³ Ramel (1992a), s. 220.

²⁴ Ramel, Povel (1986b) ’Väl Mött i Kartongen’. Text i häfte som medföljer LP-boxen *Ramels Delikatesser* Knäppupp BUM-4, s. 2.

Sammansättningar verb imperativ + substantiv

Det finns åtskilliga sammansättningar som består av verb och substantiv i Ramels repertoar av ord, men en särskild sammansättning är ganska speciell, och det är sammansättningen *försvinnpärla*. Denna sammansättning som består av ett verb i imperativform och ett substantiv har sin grund som en metaforisk benämning på alster som inte håller måttet och som inte bör presenteras. Samtidigt är det en hänvisning till det bibliska uttrycket att kasta pärlor för svin, i form av en ordvits: ”En del tungrodda alster förpassar man till historien genom att lägga dem i en liten låda på vilken man – galghumoristiskt nog – har skrivit ’Pärlor försvinn!’”²⁵. *Pärlor* är här en metafor för visalster, och Ramel flyttar sedan imperativet *försvinn*, så att det bildar ett förled och så har ordet *försvinnpärla* bildats: ”En av försvinnpärlorna, ’Spotlight på Snib’, har vi dock återinsatt i diademmet”²⁶. Detta ords utveckling är en av de mer mångfacetterade konstruktionerna som står att finna bland Ramels egna ordskapelser.

Sammansättningar preposition + verb som blir substantiv genom avledning

Detta inslag skulle lika gärna kunna stå bland avledningarna längre fram, men eftersom det också handlar om sammansättningar så avhandlas det här. När prepositioner slås samman med verb, så brukar prepositionerna även kallas partikelverb, eftersom de förekommer i ett sammanhang där de ursprungligen utgör verbpartikel i en verbfras. Ett exempel på detta är ordet *påskyndare*, som kommer från verbfrasen *skynda på*. Det är dock viktigt att veta om partikeln bildar en lös eller fast förbindelse med verbet. Det finns fyra olika kategorier som beskriver partikelns förbindelse med verbet, varav en är: ”Verb som alltid har lös förbindelse: *ligga i, hålla med*. Det heter alltså inte **iligga* eller **medhålla*”²⁷. Det är denna regel som Povel Ramel bryter mot, när han använder sig av ordet *i-skitare*. Verbfrasen som substantivet bygger på lyder *skita i*, och eftersom partikeln *i* har en lös förbindelse med verbet *skita*, så bryter det bildade verbet *iskita* mot regeln om sammansatta verb med preposition (eller partikel) som förled. Genom att använda sig av det substantivbildande avledningssuffixet *-are*, bildar Ramel substantivet *i-skitare*. Han lanserade ordet i visan *I-skitarvisan*, som en beskrivning av den typ av människor som inte bryr sig om någonting: ”Så vi skiter i de’, för vi e’ som vi e’, En generation utav i-skitare”²⁸. Att Ramel väljer att använda sig av

²⁵ Ramel (1986b), s. 2.

²⁶ Ramel (1986b), s. 2.

²⁷ Liljestränd (1993), s. 51.

²⁸ Ramel (1992a), s. 307.

bindestreck beror antingen på att han är medveten om att formen av sammansättning bryter mot grammatiska regler, eller att han vill göra ordet mer lättförståeligt.

Sammansättning förstärkande förled + adjektiv

Sammansättningar som har förstärkande förled är allmänt sett mycket vanliga, även om förleden ibland inte kan tyckas ha något med efterleden att göra rent semantiskt. I många fall så används förstärkande förled med negativ laddning med positivt laddade efterled, utan att den positiva laddningen försvinner. Den negativa laddningen försvinner, men den förstärkande effekten från förledet försvinner inte, t.ex.: *skitbra*. Vad som är gemensamt för många sammansättningar med förstärkande förled är att de är metaforiska²⁹, och så är även fallet i sammansättningen *störtspröd*, som Povel Ramel har använt: ”en degenererat störtspröd tjugotals-charmör, van att svimma om man petar på honom”³⁰. Förledet *stört-* brukar annars användas för att beskriva ett tillstånd som är väldigt intensivt, t.ex. *störtskön*, men att kombinera en sådan form av förstärkande förled med adjektivet *spröd*, som beskriver något ömtåligt, gör att ordet i sig innebär ett motsatsförhållande. Detta motsatsförhållande gör att få använder den formen av sammansättningar.

Suffix – substantivbildande –a

Suffixens roll som morfem är att bestämma vilken ordklass ordet tillhör, och den vanligaste formen är de substantivbildande suffixen. Bland dessa finns de två ärvda suffixen *-a* och *-e*, som signalerar kvinnligt och manligt kön. Eftersom de har funnits i språket så länge så tas de gärna för givet: ”De är så gamla och invanda att vi knappt tänker på att de finns i ord som *kvinn-a* och *fogd-e* och inte bara i sådana ord utan också i andra ord: *duva*, *bagge* o.s.v.”³¹. Många nya ord har fått dessa former av suffix, som har blivit en del av orden, trots att könet på ordet som beskrivs kan vara annorlunda, t.ex.: *tv-hallåa* (*hallåa*: ursprungligen feminin form av *hallåman*) kan idag användas för att beskriva manliga tv-presentatörer. Det finns exempel på vedertagna begrepp som Povel Ramel har tilldelat det ärvda feminina suffixet *-a*, vilket lett till att ett nytt ord har skapats. Ett exempel på detta är ordet *tönta*, som Ramel använder i sångnumret *Kärlekens labyrint eller: Kuf meets tönta*³². Ramel utgår när han använder ordet *tönta* från det könsmissigt obestämda (eller neutrala) ordet *tönt*, d.v.s. en fånig varelse. När han lägger till suffixet *-a*, så gör han det klart att det rör sig om en kvinnlig

²⁹ Liljestränd (1993)

³⁰ Ramel (1992a), s. 95.

³¹ Liljestränd (1993), s. 69.

³² Ramel (1992a)

varelse. Ramels egen definition av ordet *tönta* har även betydelsen ointelligent, vilket framgår när han beskriver *töntan* i visan *Kärlekens labyrinth eller: Kuf meets tönta*: ”en urblåst böna med öppen mun och korsdrag i skallen. Vill allt, men lyckas aldrig; Snudd på byfåna”³³. Originalordet *tönt* brukar sällan betyda ointelligent, men enligt Ramel så innehar hans ord *tönta* den betydelsen. Citatet innehåller för övrigt ett annat exempel på när Ramel tar ett vedertaget begrepp och lägger till det feminina suffixet *-a*, när han gör om ordet *byfåne* till *byfåna*.

Adjektiv blir substantiv genom avledning

Povel Ramel har också använt sig av substantivbildande suffix när han har omvandlat adjektiv till substantiv, varav orden *besvärling* och *mistlighet* är två exempel. Ordet *besvärling* förekommer i en sångtext, där *besvärling* bildar rimpär med *särpling* i sången *Liten Kleptomansvisa*: ”Min släkt var full av särplingar, av alla slags besvärlingar, men värst var ändå morbror Jan, för han var kleptomans”³⁴. På grund av rimpäret *särplingar – besvärlingar*, kan man tolka ordet *besvärling* som en förkortning av frasen *besvärlig särpling* – d.v.s. ett original som genom sin karaktär och/eller sina handlingar uppfattas som tröttsam och besvärande. Men det som Ramel gör rent grammatiskt, när han bildar ordet *besvärling*, är att han utgår från *besvärlig*, och byter ut det adjektivbildande suffixet *-lig*. Det suffixet brukar sorteras in i tre betydelsegrupper, och i det här fallet är betydelsen: ”kännetecknad av”³⁵. *-lig* byts ut mot det substantivbildande suffixet *-ling*, som är en form av avledning som, när de används i personord, oftast syftar på olika egenskaper som kännetecknar den som beskrivs.

Substantiv blir adjektiv genom avledning

Ord kan även förändras åt motsatt håll, d.v.s. adjektivbildande suffix läggs till substantiv och förvandlar dem till adjektiv. Två exempel på sådana ord som Ramel har använt och som annars sällan eller aldrig används är *konnässörisk* och *slentrianlig*. *Konnässörisk* använder Povel Ramel i en hyllningsvisa till Sten Broman: ”Ingen karl så konnässörisk som på Sten Bromans tid”³⁶. Ordet *konnässörisk* utgår från substantivet *konnässör*, vilket i sin tur betyder kännare. Till detta från början inlånade ord från franskan har Ramel lagt till det adjektivbildande suffixet *-isk*, och just att bilda adjektiv av lånade substantiv är en av det

³³ Ramel (1992a), s. 95.

³⁴ Ramel (1992a), s. 324.

³⁵ Liljestränd (1993), s. 82.

³⁶ Ramel (1992a), s. 151.

suffixets viktigaste funktioner³⁷. *Slentrianlig* är ett annat exempel på ett vanligt substantiv som genom avledning blivit ett ovanligt adjektiv. Povel Ramel använder ordet i en visa som beskriver den typiska människan av idag i *Visan om Typing*: ”Gråklädd, blek och slentrianlig, är jag osedvanligt vanlig, klar att vinna första pris som Mister Ordinär”³⁸. Även om ordet följer det svenska språkets regler, så brukar inte suffixet *-lig* användas till substantivet *slentrian*. När ett adjektiv skall formas av ordet *slentrian* brukar suffixet *-mässig* användas. Anledningen till att konstruktionen *slentrianlig* inte känns naturlig är att rotmorfemet *slentrian* är av tyskt ursprung³⁹, och att suffixet *-lig* är ett gammalt svenskt suffix, till skillnad från *-mässig* som likt rotmorfemet är påverkat av tyskan. Eftersom Ramels bruk av avledningssuffix i dessa fall är helt enligt det svenska språkets regler, så är det inte lika säkert att Ramel är den som har uppfunnit orden, men han är likafullt en av ytterst få som använder dem i skriven text.

Substantiv blir verb presens particip genom avledning

Det finns inte så många verbbildande suffix i svenska språket, men likafullt så kan verb bildas av ord ur praktiskt taget alla ordklasser. Det vanligaste är att grundorden är substantiv, och denna typ av omvandlingar är mycket vanliga i vardagligt språk, t.ex. substantivet *bil* blir med verbbildande suffixet *-a* *bila*⁴⁰. När den infinita verbformen presens particip används blir ordet bilande. Sådana particip blir ofta substantiverade beroende på sammanhang och tolkning, men behöver inte bli det. Povel Ramel använde flitigt denna form av ordbildning i sin Birger Sjöberg-pastisch *Sommartrivialiteter*:

Flugans stolta gång blir sneande
av DDT-ande
kring tyllgardin

...

I sin päls behagen skylande,
mot nattens kylande,
syns vår värdinna trött och huld,
medan TV'n Lennart Hylande
strör ut sitt guld.

...

Stundom häver vi vårt stressande
med iskompresande
och benzedrin.⁴¹

³⁷ Liljestränd (1993)

³⁸ Ramel (1992a), s. 162.

³⁹ Bergman, Gösta (2003) *Ord Med Historia – Etymologisk Ordbok*. Stockholm: Prisma. ISBN 91-518-4141-X

⁴⁰ Liljestränd (1993)

⁴¹ Ramel (1992a), s. 128ff.

Povel Ramels uppenbara ordskapelser av ovan nämnda form är *DDT-ande*, *Lennart Hylande* och *iskompressande*. *DDT-ande* betyder här *DDT-besprutande*, och ordet *DDT-ande* kan ses som en förkortning av betydelsen *DDT-besprutande*. *DDT-ande* är också en omvandling av substantivet *DDT* till verbet *DDT-a*, och kan jämföras med den ovan beskrivna och språkligt flitigt använda omvandlingen från substantivet *bil* till verbet *bila*. Presens Particiverbet *Lennart Hylande* kommer naturligtvis från substantivet och egennamnet *Lennart Hyland*, som var televisionens mest kända profil när visan lanserades 1960. Att göra ett presens participverb av ett egennamn är en mycket ovanlig form av omvandling. I denna omvandling finns också aspekten att ordet *ylande* ingår i nyskapelsen *Lennart Hylande*, vilket i sin tur gör frasen tänkbar, eftersom *Lennart Hylande* kan tolkas som en noggrannare bestämning av begreppet *ylande*. En TV-apparat kan uppfattas som *ylande* (i högljudda program), och ett högljutt program med Lennart Hyland bör då kunna uppfattas som *Lennart Hylande*. Ordet *iskompressande* är uppbyggt på samma sätt. Substantivet *iskompress* har med det verbbildande suffixet blivit det nya verbet *iskompressa* (betydelse: att förse någon eller sig själv med en iskompress), vilket i presens participform blir *iskompressande*.

Att låta ord från en ordklass kompareras enligt en annan ordklass regler.

Povel Ramel följer allt som oftast de grammatiska reglerna, även om han töjer en smula på dem ibland. Det finns dock exempel på när han bryter mot reglerna, t.ex. när han tar redan existerande ord ur en ordklass och behandlar dem som om de tillhörde en helt annan ordklass. Ett exempel på det är när han i visan *The Nej Tack Jump* behandlar adverbet *så småningom* genom att böja ordet som om det vore ett adjektiv:

Vi kommer att avveckla så småningom! – Nej Tack!
Så småningom eller ännu småningomare! – Nej Tack!
Om femtio år! – Nej Tack! [Fyrtio år!] Nej Tack!
Det är det småningomaste jag kan tänka mig!⁴²

Tillägget [Fyrtio år] i citatet står inte i den skrivna källan, men finns med på grammofoninspelningen, och finns med här för att visa i vilken riktning man skall tolka kompareringen. Vad som händer när Ramel låter adverbet *så småningom*, eller egentligen bara *småningom*, bli ett adjektiv, är att han grammatiskt komparerar enligt följande: *så småningom*, *småningomare*, *småningomast*. Adverbet *så småningom* betyder: ”efter hand, efter en tid”⁴³, och om man skall komparera detta som ett adjektiv, så är frågan om komparativet *småningomare* skall tolkas: längre fram eller närmare i tiden. Ramels egna tillägg från grammofoninspelningen gör det

⁴² Ramel (1992a), s. 309.

⁴³ Malmström & Györki (1980), s. 311.

dock klart att kompareringen av ordet *så småningom* skall tolkas: efter en tid, närmare i tiden, närmast möjliga i tiden. Kompareringstolkningen är inte perfekt, men visar varför man inte brukar böja adverb som om de vore adjektiv. Man kan dock inte säga att man inte *kan* göra så, eftersom Ramel visar att det kan man visst.

Förvrängningar i folketyologisk stil

Åtskilliga av våra nya ord bildas genom någon form av förvrängning, och en av dessa är vad som brukar benämnas folketyologier. Denna form av förvrängning beror på en missuppfattning av obekanta främmande ord, t.ex. svampinjon (champinjon): ”Den ena halvan av ordet anpassas då till svenskans ordförråd på ett sätt som ger en begriplig innebörd åt ordet: ’champinjon’ är ju onekligen en svamp”⁴⁴. Povel Ramel har använt sig av språkliga nyskapelser av liknande slag, även om det inte riktigt går att kalla dem folketyologier, eftersom Ramel har skapat dem medvetet. Likafullt så kan de betecknas som förvrängningar i folketyologisk stil, och några exempel är: *orrenitolog*, *spanjorita* och *räknematik*. Ordet *Orrenitolog* förekommer i den kända visan *Tjo Vad Det Va Livat i Holken i lördags*: ”... jag är fågel och jag heter Flax. Är ni orrenitolog och vill studera mej, så passa på för nu är det så dags”⁴⁵. Ordet kan betecknas som en folketyologisk förvrängning av *ornitolog*, som betyder fågelkännare (av grekiska *ornis*: fågel och *-log*: kännare⁴⁶). Det är förledet som har förvrängts genom att fågelarten *orre* har lagts in istället för *ornis*, vilket är helt enligt folketyologiska principer. *Spanjorita* är ett ord som används i *Ur svensk Ordbegagning*, som ett exempel på hur man inte kan använda ordet stångkorv: ”Dock icke: *Spanjoren satt i månskenet utanför spanjoritans fönster och spelade fyrsträngad stångkorv*”⁴⁷. Här rör det sig om en folketyologisk förvrängning av spanska ordet *señorita*, det vill säga, en spanjor av kvinnligt kön. Förledet *señor* har här bytts ut mot svenska ordet *spanjor*, vilket gör att ett ord i folketyologisk stil bildas. Det sista exemplet på förvrängningar i folketyologisk stil är ordet *Räknematik*, som finns med i en av de ovan nämnda novellerna om Lille Huno: ”Fröken Ulk-Tvärhagen undervisar oss i självkänedom och räknematik och ingen av oss är särskilt road av henne”⁴⁸. Här består folketyologin av en sammansättning av det vardagliga uttrycket *räkning* och det vetenskapliga uttrycket *matematik*, och även här är det förledet vars betydelse inte är allmänt känd mot något som är desto mer bekant. Den här formen av

⁴⁴ Liljestränd (1993), s. 17.

⁴⁵ Ramel (1992a), s. 217.

⁴⁶ *Bra Böckers Lexikon, band 18* (1988) J.-Ö. Swahn (red.), Höganäs: Bra Böckers.

⁴⁷ Ramel (1986a), s. 217.

⁴⁸ Ramel (1986a), s. 70.

förvrängningar skall egentligen vara omedvetna i sin grund för att kunna kallas folketyologier, men Povel Ramel är aldrig omedveten i sitt språkbruk. Likafullt så bär de i detta stycke nämnda orden, alla de kännetecken som folketyologier har.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan det konstateras att den vanligaste formen av nya ord som Povel Ramel bearbetat och lanserat är sammansättningar av substantiv. Den semantiska betydelsen av dessa sammansättningar kan vara så varierande att de dels är möjliga att tolka som logiska, men de kan även tolkas som stridande mot vad som kan tolkas som logiskt. Vad som gör att några av orden tolkas som logiska beror dels på att leden i sammansättningarna passar mer eller mindre naturligt ihop, eller att orden bildar metaforer som är mer eller mindre logiskt tänkbara. Andra sammansättningar som Povel Ramel skapat och lanserat är de som består av adjektiv och substantiv, verb i imperativform och substantiv, preposition och verb som genom avledning blir substantiv. Vidare har han använt sig av sammansättningar som består av adjektiv med förstärkande förled. Han har även lagt till olika suffix till ord som annars inte brukar ha den formen av suffix, vilket gjort att nya ord har bildats. Den vanligaste formen av suffix som han har använt sig av är avledningssuffix av olika slag, såväl substantivbildande, adjektivbildande som verbbildande. Povel Ramel följer allt som oftast de grammatiska reglerna, även om han stundtals töjer en smula på dem, men han har även låtit ord från en ordklass kompareras enligt de regler som hör till en helt annan ordklass. En helt annan form av nya ord som Ramel skapat och lanserat i sina texter är de som kan beskrivas som förvrängningar i folketyologisk stil, som bygger på att ord med utländska förled i stället omedvetet får svenska förled. I Ramels nyskapelser sker det dock inte omedvetet, vilket gör att de inte kan kallas för folketyologier utan blott förvrängningar i folketyologisk stil.

Diskussion

Utan att behöva vara en fanatisk beundrare av Povel Ramel, så går det inte att komma ifrån att han är en nyskapare inom nästan allt han har tagit sig för under årens lopp. Vid sidan av sina artistiska meriter så har han även förnyat det svenska språket. Jag har dock upptäckt under arbetet med denna uppsats att det i vissa fall kan vara tveksamt att slå fast att han har *skapat* vissa särskilda ord. Det beror på att ordens olika led oftast redan finns och används i olika sammansättningar, men däremot är det möjligt att säga att de kombinationer av morfem av olika slag som jag tagit upp i detta arbete är Ramelska i sitt ursprung. Povel Ramel

experimenterar med ordens olika beståndsdelar för att se vad man kan göra med dem. Man kan jämföra det med att ha en uppsättning legobitar och en beskrivning över det som skall byggas, bara för att sedan helt ignorera beskrivningen, för att se vad annat som kan skapas av samma uppsättning legobitar. De många underliga associationsbanor som många av orden bildar, väcker och gläder fantasin, och visar vilka fantastiska möjligheter vårt språk har.

Källförteckning

- Bergman, Gösta (2003) *Ord Med Historia – Etymologisk Ordbok*. Stockholm: Prisma. ISBN 91-518-4141-X.
- *Bra Böckers Lexikon, band 18* (1988) J.-Ö. Swahn (red.), Höganäs: Bra Böckers.
- Ericson, Uno Myggan (1992) *Myggans Nöjeslexikon, Band 12*. Höganäs: Bra Böcker. ISBN 91-7752-270-2.
- Guillou, Jan och Jan Håkan Dahlström (1979) *Artister*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-1-791652-6.
- Liljestrand, Birger (1993) *Så Bildas Orden. Handbok i Ordbildning*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-04922-6.
- Malmström, Sten och Iréne Györki (1980) *Bonniers Svenska Ordbok*. Stockholm: Bonniers.
- Palm, Göran (1986) 'Povel Ramel i Tabellform'. Artikel i häfte som medföljer LP-boxen *Ramels Delikatesser Knäppupp BUM-4*.
- *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* (19??) Alex Preminger & T. V. F. Brogan (red.). New York: Princeton. ISBN 0-691-03271-8.
- Ramel, Povel (1986a) *Min Galna Hage*. Stockholm: Wahlström & Widstrand. ISBN 91-46-15303-9.
- Ramel, Povel (1986b) 'Väl Mött i Kartongen'. Text i häfte som medföljer LP-boxen *Ramels Delikatesser Knäppupp BUM-4*.
- Ramel, Povel (1987) *Min Ordkynniga Penna*. Höganäs: Bra Böcker.
- Ramel, Povel (1992a) *Förflerade Lingonben. Samlade Texter av Povel Ramel*. Stockholm: T. Fischer & CO. ISBN 91-7054-675-4.
- Ramel, Povel (1992b) *Följ Mej Bakåt Vägen*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-7263-041-8.
- Ramel, Povel (1999) *Som Om Inget Hade Hänt*. Stockholm: Norstedts. ISBN 91-1-300737-8.